

УДК 821.091 (477-87+73)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-24>

Наталія ОЛІЙНИК,

orcid.org/0000-0001-5093-4264

кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри української літератури
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) oliyn@dnu.dp.ua

Вікторія ЛИТВИНЕНКО,

orcid.org/0000-0002-8469-3021

студентка магістратури української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) vikalitvinienko@gmail.com

ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ОКСАНИ ЛУЦИШИНОЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ФЕМІНІСТИЧНО-ГЕНДЕРНОГО ДИСКУРСУ

Останнє десятиліття український літературознавчий ареал збагачується розвідками у сфері гендерної аспектології, спрямованої на розгляд фемінного та маскулінного як цілком паритетних категорій. У статті висвітлено особисте розуміння О. Луцишиною гендерного питання на теренах українського літературного процесу, набуте в результаті зіставлення західного та українського досвідів формування гендерного дискурсу. Перебуваючи в епіцентрі двох культур, письменниця висловила низку тверджень, які важливо врахувати при дослідженні гендерного питання в межах літературних творів. Власний досвід О. Луцишиної уможливив її роздуми про замкненість патріархальної культури, тож для неї важливо розв'язати ідеологічне панування чоловічого світу, що створює відмінну від себе категорію жіночого та дегуманізує її. В українському літературознавстві дослідження жіночого письма займає маргінальну позицію через історичне домінування патріархальної культури, позаяк саме вона сприймається як раціональна та традиційна. Тому О. Луцишина прагне змінити вектор розгляду категорій чоловічого та жіночого на рівноправних засадах. Однак творчість авторки варто вивчати у феміністично-гендерній площині, оскільки основний меседж прози О. Луцишиної демонструє прагнення деконструювати обмеженість категорії фемінного та сприйняття його як «інакшого». Значна частина суспільства сприймає фемінне як ненависть до чоловіків, що унеможливує право жінки на самоідентифікацію та будь-який вияв власних потенційних можливостей. Тож у творчому доробку письменниці домінують демонстрація жіночого світогляду та екзистенції, але також можна простежити в ньому трансляцію чоловічого відтворення дійсності, однак у меншому обсязі. О. Луцишина правдиво та інколи досить жорстко відтворює жіночий світ, який стикається з знитом патріархальності, що змушує жінку відрікатися від власних бажань та потенцій, а почутою вона може бути лише в результаті трагічних обставин (новели «Анатомія огиди» та «Дитя омріяне»). У своїх творах авторка руйнує одне із суспільних табу – відмовляється бачити материнство як соціальний інститут, тлумачити його як бажання кожної жінки та намагається довести архаїчність відведеної для фемінного репродуктивної функції (роман «Іван і Феба», новели «Анатомія огиди» та «Дитя омріяне»), проте звертає увагу на можливість чоловіка відчувати радість батьківства та бажання вберегти дитину від впливу маскулінного дискурсу (роман «Іван і Феба»).

Ключові слова: сучасне літературознавство, гендер, фемінізм, жіноче письмо, інакість, патріархальна культура.

Nataliia OLIIYNYK,

orcid.org/0000-0001-5093-4264

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Literature
Dnipro National University named after Oles Honchar
(Dnipro, Ukraine) oliyn@dnu.dp.ua

Victoria LITVINENKO,

orcid.org/0000-0002-8469-3021

Master's student at the Department of Ukrainian and Foreign Philology and Art History
Dnipro National University named after Oles Honchar
(Dnipro, Ukraine) vikalitvinienko@gmail.com

OKSANA LUTSYSHYNA'S CREATIVE PERSONALITY IN THE CONTEXT OF MODERN FEMINIST-GENDER DISCOURSE

Over the past decade, the Ukrainian literary area has been enriched by explorations in the field of gender aspectology, aimed at considering the feminine and masculine as completely parity categories. The article highlights the personal

understanding of O. Lutsyshyna on the gender issue in the Ukrainian literary process, acquired as a result of comparison of Western and Ukrainian experience of gender discourse formation. Being in the midst of two cultures, the writer made a number of statements that are important to consider when researching the gender issue within literary works. O. Lutsyshyna's own experience made possible her reflections on the closure of patriarchal culture, so it is important for her to debunk the ideological domination of the masculine world that creates a distinctive category of the feminine and dehumanizes it. In Ukrainian literary studies, the study of women's writing occupies a marginal position due to the historical dominance of patriarchal culture, since it is perceived as rational and traditional. Therefore, O. Lutsyshyna seeks to change the vector of consideration of the categories of male and female on an equal basis. Nonetheless the author's work should be considered in the feminist-gender plane, since the main message of O. Lutsyshyna's prose demonstrates the desire to deconstruct the limitations of the feminist category and its perception as «different». A significant part society perceives the feminine as hatred of men, which makes it impossible for a woman to have self-identification and any expression of her own potential. Therefore, in the creative work of the writer, the dominant is the demonstration of the female worldview and existentiality, however it is also possible to trace the broadcast of the male reproduction of reality, but to a lesser extent. O. Lutsyshyna truthfully and sometimes pretty tough recreates the female world, which faces the oppression of patriarchy, which forces a woman to renounce her own desires and potentials, and she can be heard only as a result of tragic circumstances (the short stories «Anatomy of Disgust» and «Dream Child»). With her works, the author destroys one of the social taboos – she refuses to see motherhood as a social institution, to interpret it as the desire of every woman, and tries to prove the archaic nature of the female reproductive function ((novel «Ivan and Phoebe», short stories «Anatomy of disgust» and «Dream Child»), however, she draws attention to the man's ability to experience the joy of fatherhood and the desire to protect the child from the influence of masculine discourse (the novel «Ivan and Phoebe»).

Key words: modern literary studies, gender, feminism, women's writing, otherness, patriarchal culture.

Постановка проблеми. Із отриманням Україною незалежності гендерне питання привернуло увагу багатьох літературознавців та солідних видань, оскільки було репрезентовано як одне зі злободенних явищ сучасного літературного процесу. У межах літературознавчого виміру дедалі активніше розвивається сфера гендерної аспектології як важливої категорії, що транслює необхідність паритетного розгляду соціально-психологічних особливостей чоловічої та жіночої статей. Необхідність цього постала через недостатню можливість гендерних студій в Україні відмовитися від стандартного, нав'язаного патріархальністю, розгляду категорії жіночого, його підкресленої соціально-культурної інакості та позицій щодо трактування гендерних відмінностей як прецеденту нерівності. Серед талановитої плеяди письменниць, які мають на меті переорієнтувати «традиційний» патріархальний простір української літератури, чільне місце посідає Оксана Луцишина. Наразі для творчості самої мисткині характерною є проблемно-тематична та образна палітра, спрямована на художнє відтворення гендерного питання. Значний масив її творчого доробку переорієнтовує гендерний вимір української літератури та репрезентує новий погляд на постаті чоловіка й жінки в межах патріархального дискурсу суспільства.

Аналіз досліджень. Наразі твори О. Луцишиної є малодослідженими, що розширює межі для аналізу багатоаспектного наповнення її творів, гендерного зокрема. Серед критичних робіт варто виділити працю О. Галети «Незнайоме тіло сучасної української прози: жіноча література від Василя Габора» (2011), у якій проаналізовано своєрідність фемінної перцепції власних фізіологічних

особливостей у процесі взаємодії з матеріальним світом на основі збірки новел «Не червоніючи» (Галета, 2018: 60). Проблемі жіночої тілесності як візійного інструменту пізнання сучасного світу присвячена праця «From Anarchy to Connectivity to Cognitive Mapping: Contemporary Ukrainian Writers of the Younger Generation Engage with Globalization» В. Чернецького (2010), у якій дослідник схарактеризував прагнення письменниці до деконструкції стереотипного бачення фемінності та інституту материнства шляхом демонстрації травматичного досвіду жінки (Chernetsky, 2010).

Мета статті – розглянути постать Оксани Луцишиної в контексті сучасного фемінізму, окреслити особливості її поглядів щодо гендерного питання як представниці двох культурних кодів – українського та західного, а також звернути увагу на творчий доробок письменниці в межах гендерного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У річище феміноцентричного дискурсу О. Луцишина ввійшла не відразу. Вона дебютувала в українській літературі поетичними творами в 1993 році на сторінках видання «Новини Закарпаття», а вже 1997 року світ побачила перша збірка авторки – «Усвідомлена ніч». І саме з цього часу О. Луцишина почала цікавитися гендерним питанням у літературі: «Я раптом відкриваю для себе новий світ, нові знайомства, нові впливи – Віктор Кордун, Ігор Калинець, Маріанна Кіяновська. Вірші Маріанни, міфи, закодовані в них. Жінка, жіноче начало, архетипи, першооснови...» (Таран, 2008). Однак цей аспект мисткиня втілила у власній творчості лише через десять років, коли дебютувала вже як прозаїк і видала збірку новел «Не червоніючи» та роман «Сонце так рідко заходить».

О. Луцишина, одна з представниць феміністичної концепції в літературі, ідентифікує її як складову загальної та власної філософії, яка функціонує незалежно від того, чи замислюється суспільство над цим питанням. Тому для письменниці фемінізм є радше не загальними настроями творчості, а життєвою позицією (Бедзір, 2021). За її твердженням, фемінізм – це розвінчання ідеологічного панування патріархальності, яка створює відмінну від себе категорію жіночого, дегуманізує останню та паразитує на ній. У зв'язку з цим варто розглядати фемінізм як цілковито іншу світоглядну модель (Бедзір, 2021). У численних інтерв'ю, аналізуючи історичне виникнення та становлення феміністичного дискурсу, а також сутність цього поняття, О. Луцишина зазначає, що фемінізм – «це радикальне твердження, що жінка теж людина» (Ходанич, 2006: 666). Через радикалістичне сприймання літературної та соціальної феміноцентричності письменницею за нею закріпилося звання «матріарха на п'єдесталі», позаяк вона удостоїлася національної премії в літературі як перша закарпатська жінка-письменниця (Когутич, 2021: 5).

У свідомості сучасного суспільства, незважаючи на значний період становлення та розвитку феміністичної парадигми в українському суспільстві, усе ще домінуючим є такий стан речей, за якого будь-який прояв жіночої активності в різноманітних суспільних сферах (крім побутової, звісно) сприймається як девіантний випадок, а жіночий успіх розглядається як випадковість. На думку авторки, ситуація, що склалася в літературному осередку навколо питання прецедентності чоловічого письма та «аномальності» жіночого, стоїть як ніколи гостро. Зокрема О. Луцишина наголошує на тому, що для творчості передусім важлива не так приналежність митця до статі, скільки усвідомлення важливості творчості у своїй сутності та створення літературного продукту, у якому порушено важливі та серйозні проблеми сьогодення, що потребують негайної уваги суспільства.

В інтерв'ю письменниця неодноразово вказувала на відмінність західного та українського менталітетів, що неабияк впливає на соціум з погляду фактичного сприйняття жіночої складової письменства. Розглядаючи актуальність використання таких термінологем, як «жіноче письмо» та «жіноча проза», О. Луцишина зазначає, що західний літературний простір та його безпосередня аудиторія такою термінологією не володіє і для них це «більш науковий підхід до справи..., абсолютно легітимний дискурс» (Станісевиц, 2015), оскільки суспільство є цілком свідомим щодо

цього питання. Крім того, екстернальний простір спрямований на ескалацію феміністичної моделі письменства та зміцнення її позицій. Щодо «жіночого письма» на літературознавчих теренах нашої країни мисткиня висловила свою неоднозначну думку, акцентуючи на скептичній налаштованості українського суспільства до активізації жіночих можливостей та потенцій у будь-якій суспільній сфері. О. Луцишина зауважила про те, що використання дефініції «жіноче письмо» саме по собі є суперечливим на цьому етапі розвитку вітчизняного літературознавства, бо «жіноча антологія в багатьох сенсах не прописана: що таке бути жінкою-письменником, що таке описувати жіночий досвід? Чіткого розуміння цього і в нас немає...» (Станісевиц, 2015). Для самої авторки, якщо вже користуватися термінами «жіноче» та «чоловіче» письмо, перше наділене відмінним типом переживань, а також інакшим відчуттям та сприйманням часу, оскільки жінка по-іншому розставляє акценти щодо зазначених категорій; друге ж є «візуальним» і зосереджується на зображенні конкретних речей, подеколи ігноруючи абстрактні аспекти психологічної складової особистості (почуття, переживання тощо), за ним закріплений статус традиційності та раціональності. Відповідно в українському літературознавстві жіноче письмо займає другорядну позицію через історичне домінування патріархальної культури, бо «назвати жінку «одиноким мужчиною» – це честь, а чоловіка назвати жінкою – це образа на все життя (Станісевиц, 2015). Особливості активізації та ескалації цієї антології аж ніяк не пов'язані зі статевими маркерами, оскільки вся справа в «інакості», яка, на жаль, усе ще перебуває на маргінесі літературного процесу. «У нас плутають поняття. Якщо писала жінка – отже, жіночий текст; якщо «про любов» – то це жіноче письмо, а насправді це може бути жанрова література, котра, хоч часто і якісна, не ставить собі, як правило, мислетворчих, новаторських завдань», – пояснює письменниця (Станісевиц, 2015).

Доволі тривалий час суспільна психологія, передусім чоловіча, виступала відвертим опонентом феміністичного дискурсу в соціокультурному просторі й розцінювала його як потенційну загрозу для утвердженої авторитетності патріархату. Проте з часом суспільна свідомість почала сприймати фемінізм крізь призму скепсису, насмішки та стереотипізації. Можна констатувати, що така ситуація склалася насамперед через відсутність теоретичної та методологічної бази, на яких би змогла закріпити позиції українська гендерологія. Крім того, соціокультурний простір

України позбавлений ґрунтовного аналізу нашої травматичної колоніальної історії в гендерній площині, що також таврує сприймання феміністичної концепції в її рамках як поверхове та стереотипізоване (Забужко, 2009: 152). Однак якщо західний світ оперативніше та відкритіше усуває обмеженість категорії фемінності, а разом із тим гендерної асиметрії суспільства, то в Україні ці процеси значно повільніші та мають дещо імпліцитне забарвлення. О. Луцишина, маючи змогу спостерігати за плином ситуації з обох сторін, підкреслила, що першість у формуванні темпу пертурбації належить саме колективній суспільній свідомості, а в нашій країні мисленнєві процеси останньої, що націлені на безпосереднє визнання гендероцентричної площини, дещо уповільнені, позаяк значна перевага все ще на боці патріархального дискурсу. Перевага пов'язана насамперед із підтримкою, заохоченням та небажанням викоринити гендерні стереотипи, що породжує домінантність маскулінного: «...коли перестануть сміятися з анекдотів, у яких жінка – це те, чому не варто довіряти, бо з неї п'ять днів тече кров і вона не вмирає, – от тоді в нас настане гендерний постколоніалізм. Але то ще буде нескоро» (Таран, 2008). Для патріархальної свідомості суспільства виокремлення фемінного означає автоматичне сприймання його як «інакшого», подекуди з подальшою його дегуманізацією, що забезпечує психологічний комфорт масовості. Важливо підкреслити, що фемінізм розглядається з позицій можливої ненависті до чоловіків, через що «... все гірше чутно і зрозуміло, що бути феміністкою – це заявити про свої права і свою самість, а це зовсім не те саме, що когось ненавидіти. Ненавидіти якраз можна тоді, коли в тебе цієї самості нема, у тебе тоді є час і натхнення. А якщо ти, власне, намацувеш цю самість, в тебе просто нема часу нікого ненавидіти» (Славинська, 2016). Категоричні переконання суспільності щодо ненависті нівелюють право жінки на самоідентифікацію та будь-який вияв власних потенційних можливостей. О. Луцишина, підтримуючи тезу О. Забужко про розмежування жіночого та чоловічого, викликаного інерційним гнітом маскуліності (Забужко, 2009: 152-153), проводить паралель між колонізаторським досвідом передусім нашої нації та позицією, яку займає жінка в «чоловічому світі», прирівнюючи останнього до колонізатора, а особистість жінки до колонізованого: «колонізований, «Інший» – він екзотичний, смішний, не-людина, не-ми, а тому ми можемо почуватися гарно» (Таран, 2008). Тож уже зазначені структури невидимого гноблення у вигляді гендерних анек-

дотів чи висловлювань є нічим іншим як акцентуацією на відмінності, відхиленнях від норми та спробою дегуманізації фемінного (Таран, 2008). Колонізована свідомість жінки з часом породила той-таки комплекс меншовартості, який, на жаль, характерний для української нації в цілому, а не лише для жіночої її половини. Саме це й заважає українському суспільству, зокрема й літературі, викоринити породжене суттєвим шляхом сприймання еквівалентності фемінного в позиції до маскулінного.

«Суспільство постійно піддає сумніву людськість жінок» (Ковальчук, 2021), – наголошує О. Луцишина та зазначає, що на власному досвіді відчула замкненість жінки в патріархальній структурі. Письменниця завжди відчувала потяг до феміністичного дискурсу як такого: «на рівні молекулярному я завжди була феміністкою, мене завжди до цього тягло. Я не знала такого слова, не знала, що це означає. Але з мого боку був присутній такий собі постійний саботаж встановленого «порядку» (Славинська, 2016). Згаданий «саботаж» мав місце в умовах обмеження авторитарністю патріархальних настроїв культури та повільними темпами легітимізації феміністичного дискурсу в Україні.

Бажання та необхідність переорієнтації проблемно-тематичного пласту української літератури й зумовили потребу О. Луцишиною долучитися до талановитої плеяди літераторів та письменників-реформаторів, які вісєю власної творчості обрали популяризацію фемінно-гендероцентричного дискурсу. Саме тому пріоритетною у творчому доробку авторки є тематично-проблемна парадигма, що стосується демонстрації жіночого світогляду та екзистенції, а також (хоч і в меншому обсязі) чоловічого. Своє головне завдання О. Луцишина вбачає у правдивому відтворенні «жіночого світу таким, яким він є, без огляду на будь-які приписи і правила, без тематичних і стилістичних обмежень, – у всьому розмаїтті емоцій (зовсім не «політкоректних» – «бо жінка може відчувати, між іншим, і гнів, і ненависть, а не тільки материнське щастя»)» (Ходанич, 2006: 666).

У межах літературно-критичного дискурсу українського культурного простору про твори письменниці схвально відгукнулися В. Агєєва, О. Забужко, Л. Таран, відзначивши її рішучість у зображенні непростого жіночої долі. Зокрема В. Агєєва зазначила, що поважає О. Луцишину за її «сміливість стверджувати, що материнство може не бути для жінки щастям...це ламало якісь засади, і заставляло задуматися» (Громадське радіо, 2016), а Л. Таран імпонує основний

меседж творів письменниці – «права на реалізацію, на власне життя..., яке вона хоче, а не те, яке їй змальовує суспільство» (Громадське радіо, 2016). О. Забужко на презентації збірки новел «Не червоніючи» підкреслила чесність оприявлення жіночого досвіду – шлюбу та вагітності, а також акцентувала високий рівень відвертості демонстрації жіночого усвідомлення, яке значною мірою обмежене суспільством. Для самої О. Луцишиної такий тематичний вектор постав у першу чергу через проблему жіночої соціалізації як такої. Письменниця виступила проти архаїчного погляду на роль жінки в суспільстві – репродуктивну. Однак такий протест проти сприймання жінки як породіллі іноді викликає в читачів низку питань щодо морального змісту творів авторки. Л. Таран висловила думку про те, що О. Луцишина порушила в сучасній українській літературі власною творчістю кілька табу, одне з яких стосується саме сакральності материнства, «...Материнства з великої букви, цього нескінченного патякання про жертвовність і доброту материнського серця...» (Таран, 2008). Сама авторка щодо цього зазначає, що просто «йде за правдою» і насправді одним із табу є «відмова бачити материнство як соціальний інститут, сконструйований людьми та ідеологіями» (Таран, 2008). Соціум звик сприймати материнство як даність і як абсолютне бажання кожної жінки, без якого вона позбавлена біологічної повноцінності (Таран, 2008). Це не означає, що О. Луцишина знецінює материнство, а навіть навпаки – порівнює з творчістю. Однак іноді жінка займається іншим модусом творчості, що призводить до відсутності бажання та «запасу екзистенційної радості, аби стати матір'ю іншій людській істоті...» (Таран, 2008). Відповідно в цьому й полягає парадоксальність жіночого існування – у виборі між наслідуванням системи цінностей, яку нав'язує суспільство, та орієнтацією на власні бажання.

Руйнацію жіночої психіки через тиск соціальних стереотипів письменниця відобразила в новелі «Анатомія огиди» (2005). Головна героїня все своє свідоме життя потерпала від вибору, який змусили її зробити навколишні. Маючи щасливу родину, дитину та чоловіка, 23-річна дівчина вчинила самогубство, видимі причини якого були приховані від загалу. Для тих, хто її знав, героїня мала все, у чому відчуває потребу кожна жінка: була щасливою дружиною, матір'ю, у родині панувало благополуччя. Тож зрештою для засліпленого стереотипністю та тенденційністю суспільства неможливо усвідомити, чому дівчина «різала свої судини, ...била ножем у приступках люті, шалено,

із ненормальною силою, страшно...» (Луцишина, 2005: 278). Традиційна патріархальність завжди змушувала жінку ховати істинні душевний та психологічний стани доти, доки може, однак О. Луцишина зруйнувала це табу, оприявнивши результат цієї тайни. Причини, що підштовхнули на цей відчайдушний крок героїню новели, авторка транслиувала безпосередньо в її монологів-сповідах: відраза до фізичного контакту з чоловіком, з яким одружилась під тиском рідні («...а мама каже ти чокнута, краще б заміж за нього вийшла, ще рік-два і перестарком вважатимуть» (Луцишина, 2005: 276), «Я сказала йому увечері я не хочу... тепер я гнила усередині вся-вся, назавжди прогнила» (Луцишина, 2005: 277); «Коли він розсуває мене, я завжди ховаю ступні під простирadlo, щоб він не побачив, які пазурі виростають мені з пальців ніг» (Луцишина, 2005: 277)), а також (що цілком неприйнятно для патріархальної культури) – небажана для неї дитина («Я дійшла до ручки, зовсім дійшла до ручки, а ця дитина цілий час плаче» (Луцишина, 2005: 278)). Таким чином, усе те, що мало б приносити радість, насправді катувало, і тому при прочитанні тексту складається враження, що героїня помирала неодноразово. Фатальна невідворотність трагедії, яка змусила її «трішечки надрізати собі руку», насправді маскується у свідомості цілого суспільства в подібні татуйованих тем та стереотипного бачення фемінних ролей.

Проблема «приреченості» жіночого тіла на репродукцію людського роду висвітлена письменницею в новелі «Дитя омріяне» (2005). О. Луцишина настільки відверто, часом навіть жорстоко зобразила інтернальний вимір жіночої свідомості в період вагітності, що складно не відчуті той дискомфорт та внутрішній спротив, які інколи визначають психіку жінки. Головна героїня твору, Віра, виношуючи дитину, порівнює останню з якимось гадям, що яскраво ілюструє її небажання грати роль дбайливої матері, нав'язану суспільними цінностями: «Рушивши до дверей, Віра втомлено склепила повіки, відчуваючи поштовхи всередині себе, і тоді ж спопало її пророче видіння, начебто вона стала притулком для велетенських ненажерливих гадів, які смокчуть її утробу» (Луцишина, 2005: 274). Чи не вперше в українській літературі з'явилася картина, де б жінка сприймала вагітність як щось гидотне й не відчувала радості від власних репродуктивних можливостей. Як і безіменна героїня новели «Анатомія огиди», Віра стикається з відсутністю розуміння свого стану: ні мати, ні бабуся не здатні збагнути омерзіння до вагітності. Момент прозріння для рідних (насамперед

для Віриної матері) настав лише з утратою героїнею «омріяного дитя», яке було таким для всіх, окрім неї: «Так ти просто не хочеш цієї дитини» (Луцишина, 2005: 275). Власний умовивід шокував жінку, оскільки, будучи «заручницею» патріархальної системи цінностей, вона навіть не могла допустити думки про небажання ставати матір'ю та піклуватися про дитину, що й провокувало неприйняття доньчиної позиції. Саме в такий спосіб (хоча в цілому шокуючий) О. Луцишина репрезентувала протест Віри проти загалу як особистості з власними бажаннями та поглядами, а також заперечила один із гендерних стереотипів – щастя материнства.

Усі твори письменниці просякнуті мотивом тотальної жіночої самотності, яку породжує інакшість та окремішність у суспільстві. Бажання подолати цей стан змушує героїнь сприймати усталені патріархальні цінності та змиритися з відведеними їм у патріархальній культурі ролями дружини й матері, основне завдання яких – пригнічувати власні бажання та потенції в ім'я чоловічого панування в суспільстві. Однак інколи домінація чоловічого є настільки гнітючою, що жінка може бути почутою та сприйнятою лише в результаті трагічної ситуації.

У контексті суто гендерного питання варто звернутися до роману О. Луцишиної «Іван і Феба» (2021), який транслює особливості психологічно-ментального виміру обох статей, що базувався на постулатах і традиціях партіархального дискурсу на зламі ХХ – ХХІ століть. Передусім варто звернути увагу на тематично-проблемний пласт роману, визначений суспільними стереотипами щодо поведінкових ролей чоловіка та жінки. У романі «Іван і Феба» авторка окреслила кілька шаблонних уявлень про фемінне та частково зачепила маскуліне. Зокрема вона транслює стереотипне бачення жінки як дружини, матері, домогосподарки; порушує проблему визнання творчого потенціалу жінки, який викликає в чоловіка відчуття тіньового становища. Натомість маскуліне піддається критиці через невідповідність, статусу гарного господаря як споконвічного інструменту авторитетності, породженого патріархальною культурою, позаяк герої роману звикли дистанціюватися від власних обов'язків, у результаті чого на зламі століть і спостерігається криза справжньої маскуліності: «Стьопа, щось перебудовуючи та майструючи, зробив у себе в кухні діру, та все ніяк не міг її затулити» (Луцишина, 2021: 48], «Христина... багато тупцювала біля плити, носила в руках цемент, бо Стьопу час від часу розбирав радикулт» (Луцишина, 2021: 58).

Паритетне сприйняття категорій фемінного та маскуліного уможливило також актуалізована в романі «Іван і Феба» проблема материнства та батьківства. Перша репрезентована у двох площинах: 1) традиційній, себто патріархальній, коли жінка уособлює звичне для «чоловічого» світу прагнення та бажання бути матір'ю та піклуватися про дітей, утіленням якої стали Маргіта та Христина («Маргіта і Христина метушилися на кухні, гріючи воду, наповнюючи маленьку ванночку, поставлену на два стільці, та по черзі купали Соколів...» (Луцишина, 2021: 48-49), «Після годування Маргіта колисала немовлят...» (Луцишина, 2021: 49), «...Христина сідала з Соколами та поїла їх молоком із тих пляшечок» (Луцишина, 2021: 50)); 2) протестній, коли жінка відмовляється розглядати материнство як сакралізовану маскуліним рольову модель, транслятором якої стала головна героїня роману Феба («Іван злостився на Фебу: чомусь був переконаний, що з появою немовляти Феба стане, як усі дружини його приятелів, щасливою господинькою, якій тепер буде не до нього і яка буде переїматися перетертим овочевим пюре та кольором немовлячих випорожнень, ...щепленнями від кору і колісковими» (Луцишина, 2021: 265)). О. Луцишина вкотре продемонструвала, що жінка має право бути незадоволеною постулатами маскуліного дискурсу й не відчувати радості від заздальгидь уготованої для неї репродуктивної функції.

На відміну від Феби, яка ледь не з відразою опікувалася дитиною, Іван зацікавлений у вихованні доньки та несподівано для самого себе полюбив дівчинку: «Сам не сподівався, що так її любитиме...І тепер вона стала центром Іванового буття, осердям самої його суті, бо навіть коли він не думав про неї, однаково всі його дії, всі його думки були звернені в її бік» (Луцишина, 2021: 263). Думки Івана як представника перехідної доби сповненні бажанням відгородити доньку від тої-таки патріархальної культури, у якій жінка обмежена у проявах власних бажань та можливостей, тож на підсвідомому рівні чоловік прагне убезпечити Емілію від впливу вихованих у межах «чоловічого» дискурсу жінок, якими є Маргіта, Христина та Феба: «...Феба, Маргіта, тепер ще й росте мала Емілія, і хто знає, може, ці дві...навчать його добру дитину отої своєї жіночої мови, де все буде сказано підсмикуючим плечем, тихим смішком, мовчанням, а найгірше – сльозами, вічними неугамовними сльозами» (Луцишина, 2021: 266).

У романі «Іван і Феба» О. Луцишиної характерна для її творчості тема тілесності та вагітності жінки яскраво висвітлена через композиційну

структуру, що дозволяє поглянути на дійсність крізь рецепцію обох статей, а не лише через свідомість головної героїні. У сюжетну канву твору авторка вводить два монологи Феби, які акцентують конфлікт жінки з навколишнім світом, а також промовисто визначають її роль і місце в межах патріархального дискурсу. Композиційна організація відображає проблеми традиційного виховання жінки в патріархальній культурі («Викинь сміття. Зроби вечерю... Забери малого з садочка... Чому не зварила картошку? Чому в кімнаті грязь?» (Луцишина, 2021: 84-88)), жіночої тілесності («Живіт заважає встати... У мене немає ніг, рук, голови немає, рота немає, в мене є тільки живіт, і він заважає мені встати» (Луцишина, 2021: 270-271)), акцентує дегуманізацію «чоловічого світу», фізичного насилля як каталізатора спотворення реальності та інструмента психологічного тиску («Він прийде з роботи і розбереться з тобою. Хай лупить... Легай на ліжко, буду бити ременем... Ой, ой, ударили на копійку, а ревш на рубля. Ти не бачила, як б'ють по справжньому... Не бив тебе ніхто» (Луцишина, 2021: 86-87)). Через монологи Феби О. Луцишина транслює осуд чоловічого світу, який через злість

та агресію прагне розвинути в жіноцтва комплекс меншовартості, уписати його в межі приватної сфери, тим самим нівелюючи будь-які прояви його інтелектуального надбання.

Висновки. О. Луцишина сьогодні є однією з представниць когорти українського письменства, творчість якої репрезентує феміністично-гендерний дискурс української літератури. Центральною проблемно-тематичною парадигмою доробку авторки є екзистенційний вимір жіночого, що потерпає від гнітючої домінації патріархальності. Для мисткині важливо показати, що «інакшість» жінки спричинена самим суспільством (передусім його чоловічою частиною), яке впродовж багатьох століть дегуманізує жіночу стать та нав'язує зручну для нього поведінкову модель, не даючи жодного права на реалізацію власних бажань. О. Луцишина своїми творами намагається довести архаїчність відведеної для жінки репродуктивної функції й продемонструвати, що вагітність та материнство не є даністю й абсолютним бажанням кожної жінки, відсутність яких ні в якому разі не позбавляє її біологічної і духовної повноцінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галета О. І. Українська література inside/out: від вигнання до транскультурності: [згадується творчість Оксани Луцишиної]. *Сучасні літературознавчі студії*. 2018. №15. С. 58-62.
2. Габор В. Незнайома. Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. XX — поч. XXI ст. Львів: ЛА «Піраміда». 2005. С. 270-279.
3. Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі, або Знадоба до української гендерної міфології. *Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика*. 2009. Том 90. С. 152-193.
4. Ковальчук М. Слова майбутнього: Оксана Луцишина й Катерина Бабкіна – сучасна класика. *Букви*. 2021. URL: <https://bykvu.com/ua/mysli/slova-maibutnoho-literaturna-tvorchist-suchasnosti/>
5. Когутич Т. Відзначати премією лише письменників-аксакалів – це із серії перетворення на зомбі-ленд. [Інтерв'ю з О. Луцишиною]. *Українське слово*. №12. 2021. С. 1, 5-6.
6. Луцишина О. «Золотий автор України» – це ще не обов'язково добрий письменник. [Інтерв'ю взяв] Є. Станісевич. *Meest: тижневик для українців всього світу*. 2015. URL: <https://meest-online.com/interview/oksana-lutsyshyna-zolotyj-avtor-ukrajiny-tse-sche-ne-obovyazkovo-dobryj-pysmennyk/>
7. Луцишина О. Говорити про вплив на мене Оксани Забужко найлегше. [Інтерв'ю взяла] Л. Таран. *ЛітАкцент: альманах*. № 2. Київ: Темпора, 2008. URL: <http://litakcent.com/2008/09/08/oksana-lucyshyna-hovoryty-pro-vplyv-na-mene-oksany-zabuzhko-najlehshe/>
8. Луцишина О. Головне — не табувати для себе ніяких тем і говорити правду. [Інтерв'ю взяв] Вік Коврей. *Український журнал*. №10. 2008. URL: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/529/>
9. Луцишина О. Іван і Феба. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 392с.
10. Луцишина О. Фемінізм для мене – не настрої, а життєва позиція. [Інтерв'ю взяв] В. Бедзір. *Урядовий кур'єр*. 2021. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/oksana-lucishina-feminizm-dlya-mene-ne-nastroyi-zh/>
11. Луцишина О. Я писала про жінку, яка все робить правильно, а всередині вмирає від болю. [Інтерв'ю провела] І. Славинська. *Закарпаття онлайн beta*. 2016. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/150606-Oksana-Lutsyshyna-IA-pysala-pro-zhinku-i-aka-vse-robyt-pravylnu-a-vseredyni-vmyraie-vid-boliu>
12. Ходанич П. М. Письменники Срібної Землі: до 60-річчя Закарпатської організації Національної спілки письменників України: [містить відомості про Оксану Луцишину]. Ужгород: Ужгород. міська друкарня, 2006. 672 с.
13. Хто вона — жінка в українській культурі? Міркують літературознавиця Віра Агеева та письменниця Людмила Таран [подкаст]. *Громадське радіо*. 2016. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/hromadska-hvylya/uosoblennyam-geroyizmu-v-ukrayini-stala-zhinka-nadiya-savchenko>
14. Chernetsky V. From Anarchy to Connectivity to Cognitive Mapping: Contemporary Ukrainian Writers of the Younger Generation Engage with Globalization. *Canadian-American Slavic Studies*. Vol. 44. 2010. pp. 102-117. URL: <https://fr.art1lib.org/book/49224959/dbefa7>

REFERENCES

1. Galeta O. I. *Ukrainska literature inside/out: vid vygnannya do transkulturnosti: [zgadyetsya tvorchist' Oksany Lutsyshynoi]*. [Ukrainian literature inside/out: from exile to transculturalism: [the work of Oksana Lutsyshina is mentioned]. *Modern literary studies*. 2018. No. 15. P. 58-62 [in Ukrainian].
2. Gabor V. *Neznaioma. Antologia ukrainskoi zhinochoi prozy ta eseistyky drugoi polovyny XX – pochatky XXI st.* [Unknown. An anthology of Ukrainian «women's» prose and essay writing of the second half XX — beginning XXI century]. Lviv: LA «Pyramid». 2005. P. 270-279 [in Ukrainian].
3. Zabuzhko O. *Zhinka-avtor u kolonialniy kulturi, abo Znadoby do ukrainskoi gendernoi mifologii.* [A woman-author in colonial culture, or Necessity to Ukrainian gender mythology]. *Chronicles from Fortinbras: Selected Essays*. 2009. Vol. 90. P. 152-193 [in Ukrainian].
4. Kovalchuk M. *Slova maybutniogo: Oksana Lutsyshyna i Kateryna Babkina – suchasna klasyk.* [Words of the future: Oksana Lutsyshyna and Kateryna Babkina – modern classics]. *Letters*. 2021. URL: <https://bykvu.com/ua/mysli/slova-maibutnoho-literaturna-tvorchist-suchasnosti/> [in Ukrainian].
5. Kogutych T. *Vidznachaty premiyu lyshe pysmennykiv-aksakaliv – tse iz seriyi peretvorenniya na zombie-land.* [Awarding only aksakal writers with a prize is from a series of transformations into a zombie land]. [Interview with O. Lutsyshyna]. *Ukrainian word*. No. 12. 2021. P. 1, 5-6. [in Ukrainian].
6. Lutsyshyna O. «Zoloty avtor Ukrainy» – tse shche ne obov'язkovo dobryi pysmennyk. [«Golden author of Ukraine» is not necessarily a good writer]. [The interview was conducted by] E. Stanisevych. *Meest: a weekly magazine for Ukrainians all over the world*. 2015. URL: <https://meest-online.com/interview/oksanalutsyshyna-zolotyj-avtor-ukrajiny-tse-sche-ne-obov'язkovo-dobryj-pysmennyk/> [in Ukrainian].
7. Lutsyshyna O. *Govoryty pro vplyv n amene Oksany Zabuzhko naylegshe.* [It is easiest to talk about Oksana Zabuzhko's influence on me]. [The interview was conducted by] L. Taran. *LitAccent: an almanac*. No. 2. Kyiv: Tempora, 2008. URL: <http://litakcent.com/2008/09/08/oksanalutsyshyna-hovoryty-pro-vplyv-na-mene-oksany-zabuzhko-najlegshe/> [in Ukrainian].
8. Lutsyshyna O. *Golovne – ne tabuyuvaty dlia sebe nitakyh tem i govoryty pravdy.* [The main thing is not to taboo any topics for yourself and to speak the truth]. [The interview was conducted by] Vik Kovrei. *Ukrainian journal*. No. 10. 2008. URL: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/529/> [in Ukrainian].
9. Lutsyshyna O. *Ivan i Pheba* [Ivan and Phoebe]. Lviv: Stary Lev Publishing House, 2021. 392 p. [in Ukrainian].
10. Lutsyshyna O. *Feminizm dlia mene – ne nastroyi, a zhyttieva pozytsiya.* [Feminism for me is not a sentiment, but a life position]. [The interview was conducted by] V. Bedzir. *Government Courier*. 2021. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/oksanalutsyshyna-feminizm-dlya-mene-ne-nastroyi-zh/> [in Ukrainian].
11. Lutsyshyna O. *Ya pysala pro zhinku, yaka vse robyt' pravylno.* [I wrote about a woman who does everything right, but inside she is dying of pain]. [The interview was conducted by] I. Slavynska. *Transcarpathia online beta*. 2016. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/150606-Oksana-Lutsyshyna-IA-pysala-pro-zhinku-iaka-vse-robyt-pravylno-a-vseredyni-vmyraievid-boliu> [in Ukrainian].
12. Khodanych P. M. *Pysmennyky Sribnoyi Zemli: do 60-richchia Zakarpatskoyi organizatsiyi Natsionalnoyi spilky pysmennykiv Ukrayiny: [mistyt' vidomosti pro Oksanu Lutsyshynu].* [Writers of the Silver Land: to the 60th anniversary of the Transcarpathian Organization of the National Union of Writers of Ukraine: [contains information about Oksana Lutsyshyn]. Uzhhorod: Uzhhorod. city printing house, 2006. 672 p. [in Ukrainian].
13. *Chto vona – zhinka v ukrajinskiy kulturi? Mirkuyut' literaturoznavytsia Vira Ageyeva ta pysmennytsia Ludmyla Taran.* [Who is a woman in Ukrainian culture? Literary critic Vira Ageeva and writer Lyudmila Taran reflect] [podcast]. Public radio. 2016. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/hromadska-hvylya/uosoblennyam-geroyizmu-v-ukrayini-stalazhinka-nadiya-savchenko> [in Ukrainian].
14. Chernetsky V. *From Anarchy to Connectivity to Cognitive Mapping: Contemporary Ukrainian Writers of the Younger Generation Engage with Globalization.* *Canadian-American Slavic Studies*. Vol. 44. 2010. pp. 102-117. URL: <https://fr.artlib.org/book/49224959/dbefa7>